

Yeni Türk Harflerinin Yazımıza Getirdiği Kolaylıklar

Prof. Dr. Hamza ZÜLFİKAR

Her yıl kasım ayı geldiğinde Mustafa Kemal Atatürk'ün kaybından duyulan derin acıyı yaşar, onu coşkulu bir biçimde ulusça, bir kez daha anarız. Anıtkabir, Dolmabahçe ziyaretleri, çeşitli törenlerle süren etkinliklerin yanı sıra radyolar onun sevdiği şarkıları türkülerini halka dinletir. Ölümünden bu yana her On Kasım'da giderek artan bir özlemle Atatürk sevgisi hafta boyu büyümeye devam eder.

Yaşanan üzüntünün yanı sıra onun önderliğinde, aynı ayda kabul edilen yeni Türk harfleri dolayısıyla da bir başka ortamı, kültürel dönüşümü dile getiririz.

Bu ayda pek hatırlanmayan, yazılmayan bir kültür hareketi daha var. O da uluslararası rakamların kabulüdür. 20 Mayıs 1928 tarihinde yani yeni Türk harflerinin kabulünden önce kullanmakta olduğumuz eski rakamlar terk edilmiş, Batılıların kullandıkları rakamların kabulü Türkiye Büyük Millet Meclisinde görüşülüp kanunlaşmıştır. Uluslararası rakamların kabulü Yeni Türk Harflerine geçişte ilk adım olmuştur.

9 8 7 6 5 4 3 2 1 0

٩ ٨ ٧ ٦ ٥ ٤ ٣ ٢ ١ ٠

Batılılar, Türklerin en çok harf değiştiren bir ulus olduğunu yazarlar. Bu tespit doğrudur. Yazıyla tarih sahnesinde yer alan Köktürklerin kullandığı *Köktürk Harfleri* ve bu harflerle ortaya çıkan alfabe Türklerin millî alfabesidir.

1300'lü yıllarda Türkler, Uygur Alfabesini kabul etmiştir. Bu harfleri kabul etmelerindeki başlıca sebep girdikleri yeni kültür ortamıyla ilgilidir. Bu kültür ortamında Budizm, Manihaizm geçerlidir. Türklerin yeni dini Budizm, Manihaizm olmuştur. O dinlerin alfabesi, yazısı da dinî metinler aracılığıyla Uygur Türklerinin kabul ettiği alfabedir. Uygur harfleriyle yazılan yüzlerce

Türkçe dinî metin bugün Avrupa müzelerinin en kıymetli eserlerindedir.

Türkler X. yüzyılda Müslüman olmuştur. Bu kez de *Kur'an* yazısı, *Kur'an* harfleri onların kabul ettiği yeni bir alfabedir. Arap harfleri diye adlandırdığımız bu harfler kaynağını Finike alfabesinden alır.

Yeryüzünde Türkler başka alfabeler de kullanmıştır. Bunlar Kril harfleri, Ermeni ve Rum harfleridir. Yazıyı sınırlandırmak amacıyla bu harflerin nerelerde, kimler tarafından kullanıldığı üzerinde durmayacağım. Ancak Kıpçak Türklerinin bir ara Ermeni harfleriyle metinler ortaya koyduğu, Karaman, Konya havalisinde Hristiyan Türklerin Rum harfleriyle eserler yazdığı bilinen bir gerçektir.

Yaklaşık dokuz yüz yıl Arap harflerini geliştirerek, Türkçenin seslerini karşılayacak biçiminde ıslah eden Osmanlı, bu alfabeyi 1928 yılında terk edip yeni Türk harflerinde karar kılmıştır. Kaynağını Latin harflerinden alan yeni Türk harflerine Türkler o dönemde yabancı değildir. Okullarda öğretilen Fransızca dolayısıyla Osmanlı aydınları, okuryazarları söz konusu harfleri tanıyordu. Fransızcanın yabancı dil olarak seçilmesindeki sebep ise eğitim kurumlarında tıp biliminin önceleri Fransızca olarak başlamasıydı. Yalnızca tıp bilginleri, tıp mesleği ile ilgili olanlar değil yazarlar, şairler ve öteki alanların insanları da o tarihlerde Fransızca biliyordu.

Tanzimat ile Osmanlı aydınları arasında Batılılaşma hareketi taban bulmuştur. Fransızcadan çevrilen tiyatro eserleri bunun bir kanıtıdır. Gelişen bu ortam içinde Latin harflerine dayalı Arap harflerinin Türkçeyi yazmaya uygun olmadığı fikri Tanzimat Dönemi'nden itibaren görüşülmeye ve tartışılmaya başlanmıştır. Savunucuları arasında Münif Paşa'yı, Celal İleri'yi, Hüseyin Cahit'i sayabiliriz. Bu arada kullanılmakta olan Arap harflerinin Türkçenin ses düzenine uydurulması için birtakım çabalar da sürdürülmüş, Enver Paşa, Arap harflerine dayalı yeni bir alfabe denemesine girişmiştir. *Kamus-ı Türki* adlı sözlüğü yazan Şemsettin Sami, eserinde önemli adımlar atmış, özellikle ünlülerin gerçek değerlerine uygun okutulması için harflere bazı işaretler eklemiştir.

Bütün bu çabalar rağmen Latin harflerine dayanan yeni Türk harflerinin kabul edilmesi fikri ağır basmıştır. Yeni Türk harflerinin kısa sürede öğrenilmesinin çeşitli sebepleri vardır. Bunların arasında okullarda öğretilen Fransızca dolayısıyla Türklerin bu harflere yabancı olmaması sayılabilir. Okumuş kimselerin pek çoğu bu harfleri bildikleri Fransızca dolayısıyla tanıyordu. Fransızca bilen azınlıklar da aynı durumdaydı. Ancak elde ettikleri

bu okuma alışkanlığı yeni Türk harfleriyle yazılmış metinleri okurken onları zorladığı bir gerçektir. Çünkü yeni Türk harfleriyle yazılmış bir cümlenin yapısı Fransızca cümleye göre farklıdır. Türkçe kelimeler içerdiği ünlüler dolayısıyla hecelemeye müsaitti. Ayrıca Türkçe kelimelerde yapım eki bolluğu vardı. Yapım eklerinin üzerine bir de çekim ekleri gelir. Fransızcada ise bu eklerin bazıları birer kelimeyle karşılanır.

Biraz da yeni Türk harflerinin kısa sürede öğrenilmesinin sebepleri üzerinde duralım. Bu sebeplerden biri, dönüşümün Atatürk tarafından başlatılmış olmasıdır. Öğrenme sınırı olarak üç ay konmuştur. Üç ay boyunca açılan “halk mektepleri”nde Türklerin büyük bir bölümü okuma yazmayı öğrenmiştir. Düzenlenen konferanslarla yeni Türk harflerinin sağladığı kolaylıklar anlatılmıştır. Bir başka sebep İstiklal Savaşı sonrası ortaya çıkan dayanışma, vatandaşlık bilinci, ulus olma çabalarıdır. Ülke çapında ciddi bir biçimde ele alınmış olan bu değişme vatandaşın yeni Türk harflerini öğrenmeye itmiş ve bir an önce bu yazıyı öğrenmek için yarışma başlamıştır.

Osmanlı kültür ortamından Türk kültür ortamına geçişte yeni Türk harfleri önemli bir etkidir. Bu etkene yeni kabul edilen rakamları da katabiliriz.

Atatürk, 9 Ağustos 1928’de yeni Türk harflerinin kabulünden yaklaşık üç ay önce Gülhane Park’ında harf değişikliğinin haberini vermiş ve o tarihten itibaren konu toplumun görüşüne açılmış, tartışmalar daha yoğun bir biçimde yapılmaya başlamıştır.

Bu kısa değerlendirmeden sonra 1 Kasım 1928 tarihinde ve 1353 sayılı kanunla kabul edilen yeni Türk harflerinin Türk diline, yazısına vatandaşın okuma yazma becerisine ne gibi imkânlar getirdiği üzerinde durmaya, bunları maddeler hâlinde sıralamaya çalışalım:

1. Konuşma dili ile yazı dili birbirine yaklaştırılmıştır.
2. Ünlülerin birer harfle temsil edilmesi okumayı kolaylaştırmıştır.
3. Harf sayısı Arap harflerini aleyhine, Türkçenin lehine olmak üzere 33 harften 29 harfe indirilmiştir. En az harf, en iyi alfabe ilkesine uyulmuş. Bu tespiti birkaç madde içinde vermeye çalışalım:

A. Arap harfleriyle yazı yazarken üç s (ث س ص) harfi kullanılırdı. Bu harfler Arapça kelimelerin yapısıyla ilgiliydi. Söz konusu kelimeler bu harflerle yazılmazsa kelime okunamazdı. Yeni Türk harflerinde bu üç harf tek s harfine indirilmiştir.

B. Yukarıdaki maddede olduğu gibi Arap harfleriyle yazı yazarken Arapça kelimelerin yapısında bulunan üç h (ح ه ه) harfinde tasarrufa gidilmiş,

söylenemeyen üç sesi karşılayan üç harf yeni Türk harflerinde bir harfle karşılandı.

C. Arap harflerinde kullanılan ض yanında bir de ز ز harfleri vardı. Bu üç harfle yazılan kelimeler z olarak okunurdu. Yeni Türk harflerinde bir z harfiyle yetinilmiştir.

D. Türkçenin sesleri arasında bulunmayan ayın (ع) Türkler tarafından gereği gibi telaffuz edilemiyordu. Bu, art damaktan daha geride elde edilen gırtlak sesi yeni Türk harflerinde özel bir işaretle gösterilmedi. Ancak bu sesin yeni Türk harfleriyle karşılanamaması bazı yazım sorunlarını doğurdu. Başlangıçta bir kesme işaretiyle (') *def'*, *cem'* *men'* veya iç seste *ma'na*, *da'va* örneklerinde görüldüğü ayın sesi yazıda belirtildi. Ancak zamanla bu uygulamadan vazgeçildi. İç seste ayın sesi yerini uzun heceye bıraktığı için kesme işaretini kullanmaktan vazgeçildi. Ancak sorun birleşik kelimelerde ortaya çıktı. Bugün derslerde *defetmek*, *cemetmek*, *katetmek*, *tabetmek*, *nezetmek*, *refetmek*, *menetmek* gibi birleşik fiillerinin neden bitişik yazıldığını anlatırken öğretim elemanı zorlanmakta birtakım açıklamalara ihtiyaç duymaktadır. Arapça kökenli *def'* (د فع), *cem'* (جمع), *kat'* (تع), *tab'* (طبع), *nez'* (نزع), *men'* (منع) kelimelerinin sonunda bulunan ayın sesi Türkler tarafından söylenemiyor. Dilde bu sesi gösteren bir harfimiz de yok. Bu durumda aslında var olan ama söylenmeyen, yazılmayan bu sesteki *cemetmek*, *katetmek*, *tabetmek*, *nezetmek*, *refetmek*, *menetmek* kelimelerinde ses düşmüş görüldüğü için bu tür kelimeler bitişik yazılırdı.

Türkiye Büyük Millet Meclisine onay için sunulan kanunda yukarıda söz konusu ettiğim harflerin ses karşılıklarının Türk halkı tarafından söylenemediği gerekçe olarak gösterildi.

4. Arapça ve özellikle Türkçe kelimelerde bazı ünlüler yazılmıyordu.

5. *u*, *ü*, *o*, *ö* karşılayan *vav* (و) harfi aynı zamanda *v* ünsüzünü de karşılıyordu.

6. *a*, *e* ünlülerin her ikisini elif adı verilen harf karşılıyordu.

7. *ı*, *i* harflerini karşılayan *y* aynı zamanda *y* ünsüzünü de karşılıyordu.

8. Arap harfleriyle eğitim öğretim yapılırken ağırlık Arapça ve Farsça kuralların öğretilmesindeydi. Bu durum, aslında ders kitabı yazanı ve Osmanlı Türkçesini öğreteni mecbur kılıyordu. Çünkü dilde Arapça ve Farsça kelimeler yoğunlukta ve bunların öğretilmesi için de o dillerin kurallarının verilmesi gerekiyordu. Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulan kanun metninin gerekçesinde bu husus da belirtilmişti.

9. Kelimelerin kalıplaşmış birer şekili vardı. O şekiller ses bilgisiyle ilgili verilere dayanmadan olduğu gibi zihne resmedilmiş şekillerdi. Bir metni duraklamadan okumak için o şekilleri tanımak gerekiyordu. Aynı şey yazıda da geçerliydi.

10. Arap harflerinde yumuşak g sesini karşılayan ayrı bir işaret yoktu. g (گ) harfi aynı zamanda yumuşak g sesini, genizsi n sesini, normal g sesini de karşılardı.

Yeni Türk harflerinin kabul edilmesinden, okullardan Arapça ve Farsça derslerinin kaldırılmasından sonra ortaya bir dil bilgisi yazma ihtiyacı gelmiştir. Türk Dil Kurumunun kurulmasından önce Dil Encümeninin üyesi olan, Atatürk'ün Türk diliyle ilgili toplantılarına katılan Ahmet Cevat Emre bu açığı gidermeye çalışmış ve TDK yayınları içinde 1945 yılında yayımlanan *Türk Dil Bilgisi* o yıllarda bu ihtiyacı karşılamıştır. Ancak ondan önce fazla ayrıntıya girmeden okullarda Türkçe derslerine temel oluşturacak bir dil bilgisi yazma işi Tahsin Banguoğlu'na verilmiş ve Banguoğlu, 1941 yılında *Anahatlarla Türk Grameri* adlı kitabını Millî Eğitim Bakanlığı yayımlamıştır.

13. Batılıların kullandığı rakamların ve Latin kökenli yeni Türk harflerinin kabul edilişi iletişime de rahatlık getirmiş, bu rakamlar ve harflerle teknik olanaklar daha kolay kullanılmıştır.

14. Yeni Türk harfleri Türkçenin türetme imkânlarının yolunu açmıştır. Söz konusu harflerin kabulü Türk dilinin özüne dönmelerini, ek ve köklerini işler hâle getirilmesini sağlamıştır. 1932'de Türk Dil Kurumunun kurulması ve ardından yabancı kelimelere Türkçenin ekleri ve kökleri kullanılarak karşılıklar bulunması bu sayede gerçekleşebilmiştir.

Dönemin hükûmeti yeni Türk harflerinin bir an önce yayılması için büyük çaba sarf etmiş ve birtakım önlemler almıştır. Bu önlemler, 1353 sayılı kanunun 4. maddesinde belirtilen halk arasında harflerin çabuk yayılmasının, öğrenilmesinin mecburi olduğu biçimindeki hükmüne dayandırılmıştır. Yeni Türk harflerinin bir an önce yayılması için gazeteler, dergiler bu kapsamda değerlendirilmiş, levha, tabela, ilan, reklam yazımında yeni Türk harflerinin kullanılması zorunluluğu getirilmiştir.

Yeni Türk harflerinin kabulü başka kanunlarla karşılaştırılmayacak biçimde Türk halkı tarafından topluca ve ciddi bir biçimde benimsenmiş, çok kısa bir sürede kabul görmüştür. Belirttiğimiz bu husus başlı başına bir makale konusu olabilecek genişliktedir. Yukarıda birkaç madde içinde verdiğim sebeplerin dışında, bu gelişmede Türk halkının uygarlığa, ilerlemeye, yenileşmeye, çağdaşlaşmaya karşı olan eğilimi yatmaktadır. Yeni Türk harfleri, herhâlde

okuryazar olmak, dünya ve çevresinde olan bitenleri bilmek, askerdeki oğlunun mektubunu okutacak adam aramaktan kurtulmak gibi Türk halkının pek çok beklentisini karşıladığı için bu kadar çabuk benimsenmiştir.

Bugün kabul gören 8 ünlü dışında Türkçenin asli seslerinden *kapalı e* diye nitelediğimiz *e* ile burunda söylenen *genizsi n* Yeni Türk harflerinde özel bir harfle gösterilmemiş. Kapalı *e*, ve açık *e* sesleri doğrudan normal *e* sesiyle, geniz sesi *n* ise doğrudan *n* harfiyle karşılanmış. Yeni bir harfe ihtiyaç duyulmamıştır.

Eski harfli metinlerde kapalı *e* sesi *itdi* (ايتدى) örneğinde olduğu gibi “elif ye” ile gösteriliyordu. Burundan söylenen ve tarihi metinlerde kullanılagelen *n* ise *bin* (بك) örneğinde olduğu gibi “sağır kef” adı verilen bir harfle yazılıyordu. Bu iki ses üzerinde 1940, 1950, 1960’lı yıllarda birtakım eleştiriler yayımlandı, alfabeyle konulması istendi. İstanbul Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Muharrem Ergin bu seslerin İstanbul Türkçesinde bulunmadığı için özel bir harfle gösterilmediğini belirtti. Gene Türk Dil Kurumu Genel Sekreteri Ömer Asım Aksoy aynı doğrultuda birtakım yazılar yazdı ve o açıklamalar üzerine söz konusu tartışmalar, eleştiriler kesildi.

Yaşadığımız dönemde ise bazı çevrelerce *x*, *w*, *q* harflerinin alfabemize katılması istenmektedir. Fen dallarında birer simge olarak kullanılan bu harflere Türkçenin ihtiyacı yoktur.

Unutmamak gerekir ki 1928’den önce Arap harfleriyle okuyup yazan bir nesil yeni Türk harflerinin kabulünden sonra bir bunalım, bir bocalama geçirmiştir. Yeni harfleri eski harfler kadar iyi okuyamayan annem bunlardan biriydi. O neslin, çağdaşlaşma uğruna gösterdikleri uyumu, metaneti saygıyla anmamız gerekir. Bu geniş kitlenin yanında İsmet İnönü ve o günün Afyon Milletvekili Ruşen Eşref Ünaydın, Ali Çetinkaya, Meclis Başkanı Kâzım Özalp gibi devlet adamları, devlet memurları, öğretmenler, öğrenim çağında olan öğrenciler, basın mensupları yeni Türk harflerini kısa zamanda öğrenip kullanmıştır. O gayret ve şevkle okuryazar oranı ülkede hızlıca artmıştır.

2012 yılının Kasım ayını yaşarken yeni Türk harflerinin kabulü, aydınlanma yolunda Türk toplumu için hayırlı bir dönüşüm olmuştur. Batı toplumlarıyla daha kolay iletişim kurulmuş, hızla gelişen iletişim teknolojisine daha çabuk ulaşılmış, bu harfler dolayısıyla dünyada olup bitenlerin daha çabuk öğrenilmesi sağlanmıştır.

Bu yenileşmeyi, değişmeyi topluma kazandıran Mustafa Kemal Atatürk’e ve onun yanında bulunan, çalışmalarına destek veren kültür adamlarına ne kadar teşekkür etsek azdır.